

otuz iki meclis vardır. Yazar bazı bölümler için "fasıl" başlığını da kullanmıştır. Meclisler ve fasıllar gökler, yer ve içindükilerin yaratılması, Hz. Âdem'den Ashâbü'l-fil'e kadar geçen bütün peygamberler ve velilerin hayatları gibi konuları ihtiva eden yüzden fazla babdan oluşmaktadır.

'Arâ'isü'l-mecâlis'in çeşitli yazma nüshaları mevcut olup bunların bazılarında müstensihler metne daha başka konular da eklemiştir (bk. C. Brockelmann, *IA*, X, 125; *GAL Suppl.*, I, 592). Eser birçok defa basılmıştır (Kahire 1297, 1303, 1306, 1308, 1310, 1314, 1321, 1324, 1340, 1370/1951; Bombay 1306). 'Arâ'isü'l-mecâlis'i Mehmed b. Yûsuf el-Çerkezî *Kıyas-ı Enbiyâ* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir (İstanbul 1282). Ayrıca Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî'ye (ö. 833/1429-30) ait eski bir tercümesi daha bulunmaktadır ki bibliyografik kaynakların bahsetmediği bu tercümenin birinci cildinden iki nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur (Şâzelî Tekkesi, nr. 126; Yozgat, nr. 431). Eser Muhammed Emîr b. Abdullah el-Ya'kûbî tarafından *Kazan Türkçesi*'ne çevrilmiştir (Kazan 1903). Diğer bazı Türk lehçelerine çevrildiği de bilinmektedir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Sa'lebî, 'Arâ'isü'l-mecâlis, Kahire 1370/1951; a.e. (trc. Mehmed b. Yûsuf el-Çerkezî, *Kıyas-ı Enbiyâ*), İstanbul 1282; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1131; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 592; a.mlf., "Sa'lebî", *IA*, X, 125; Karatay, *Topkapı-Arapça Yazmalar*, III, 406; Remzî Na'nâa, *el-İsrâ'îliyyât ve eşeruhâ ft kütübî't-tefsîr*, Dımaşk 1390/1970, s. 249-262; Özege, *Katalog*, II, 874; Hikmet Özdemir, *Musa b. Hacı Hüseyin el-İznîkî, Hayatı ve Eserleri* (doktora tezi, 1980), AÜ İlahiyat Fak., s. 109-114; Günay Tümer, "Bir Türkçe Kasas-ı Enbiyâ", *AÜİFD*, XXII (1978), s. 398 vd.



GÜNAY TÜMER

### ARAKÇİN

(bk. ARAKIYYE).

### ARAKIYYE

( عرقية )

Genellikle tarikat mensupları tarafından kullanılan bir başlık türü.

Arakiyye ismi Arapça arak (ter) kelimesinden türetilmiş olup "ter çeken başlık, terlik" anlamını taşımaktadır. Genellikle tepesi basık kubbeyle kapanmış ke-

sik koni biçiminde ve beyaz veya deve-tüyü rengi yünden yahut tiftikten yapılan arakiyyenin yapım tekniği **Mevlevî sikkesi\*** gibidir. Yün veya tiftiğin dövülmesiyle elde edilen ince keçeden kalıplanmak ve sabunlu suyla ütülenmek suretiyle imal edilir. Makbul olanları tek parça keçeden çift katlı yapılanlardır. Geleneksel Türk el sanatlarının en eskilerinden olan keçecilikle büyük benzerlik gösteren arakiyyecilik, eski Türk toplumundaki zenaat dalları arasında önemli bir yere sahiptir. Cumhuriyet dönemine kadar üç yüzden fazla tekke ve zâviyeyi barındıran İstanbul'da, tarikat mensuplarının kalabalık oluşundan yani talebin yüksekliğinden ötürü arakiyyeci esnafı nüfuz bakımından mühim bir mevki kazanmıştır. Biri Üsküdar'da, diğeri Eyüp'te bulunan ve bânilerinin mesleğinden ötürü Arakiyyeci Mescidi adıyla anılan iki mescid, arakiyyecilerin o günkü cemiyet içindeki yerinin önemini gösteren birer işaretidir. Ayrıca Bursa'da Ulucami yakınında bir Arakiyyeciler Çarşısı mevcut olup günümüzde hâlâ bu isimle anılmaktadır.

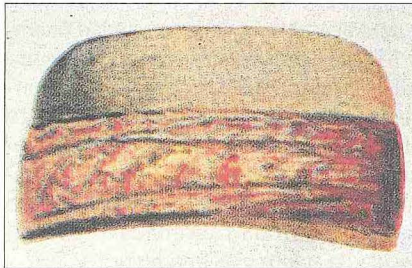
Anadolu ve Rumeli'de kıyafet inkişabına kadar yaygın şekilde kullanılmış olan arakiyye öncelikle tarikat kıyafetlerinin vazgeçilmez bir unsur kabul edilmiş ve dervişler zümresinin bir tür alâmet-i fârikası haline gelmiştir. Bu başlık herhangi bir tarikata giren yeni dervişe intisap ettiği şeyh tarafından belirli bir merasimle giydirilirdi. Her tarikatta, hatta her tarikat kolunda bazı farklılıklar gösteren bu merasime, muhtelif **sala vat\***lar ve **gülbank\***ların yanı sıra, mutlaka tekbir getirilmek suretiyle icra edildiği için "arakiyye tekbirlemek" denirdi. Meselâ Mevleviyye'de daima, "semâ çıkarmamış" yani semâ meşkini tamamlayıp semâzen vasfını kazanmamış olan ve "nevniyaz" ya da "matbah canı" tabir

edilen yeni dervişlerle çocuk ve kadınlara, Mevlevî sikkesinden daha kısa olan arakiyye tekbirlenmiştir. Bu arada tekke şeyhleri "tâc-ı şerif" denilen serpuşlarını genellikle özel günlerde ve önemli merasimlerde giyerler, gündelik serpuş olarak da üzerine destar sarılmış arakiyyeyi tercih ederlerdi.

Arakiyyenin her zaman aynı şekilde yapılmayıp bazı değişik modellere göre imal edildiği görülmektedir. Tepesi sivrice olan ve kat yeri önden yukarı doğru bir çizgi teşkil edecek biçimde ikiye katlanarak ütülen arakiyyelere, tasavvuf remizleri arasında vahdeti temsil eden "elif" harfine (1) benzetilerek **elifi arakiyye** denilmiştir. Bunun gibi meselâ Halvetiyye'nin Cerrâhiyye kolunda yeni dervişlere şeyhleri tarafından devetüyü renginde elifi arakiyye tekbirlendiği bilinmektedir. Ayrıca arakiyyenin yalnız Halvetiyye'nin bu koluna mahsus olan ve **dallı arakiyye** veya kısaca **dallı** tabir edilen bir başlık türü bulunmaktadır ki ham maddesi ve imal şekli normal arakiyyeden tamamen farklıdır. Dallı arakiyyenin kubbesi (tepesi) Cerrâhî tacının kubbesinde olduğu gibi **dal** denilen yirmi dört adet çubuk ihtiva eder ve asabesinde (kenarında), yirmi dördü kubbedekilerin devamı olmak üzere toplam elli altı düşey dal bulunur. Bu arakiyye **seyr\*ü sülûk\***te muayyen bir menzile erişenlere tekbirlenir ve devrânda da "hay" ismi zikredilmeye başlandıktan sonra şeyh efendi ile daha önce kendilerine tekbirlenmiş olan dervişler tarafından giyilir. İki beyaz bezin paralel dikişlerle birbirine dikilmesi ile elde edilen oluklara pamuk doldurularak şekillendirilen bu dalların sayı ve tertibinin, kubbe kısmında "anâsır-ı erbaa", "mezâhib-i erbaa", "kütüb-i erbaa", "aktâb-i erbaa" gibi remizleri, asabe kısmının da küfi hatla yazılmış kelime-i tevhidi ifade ettiği bilinmektedir.

Arakiyye, Türk tesirinde kalmış müslüman kavimlerin yaşadığı çeşitli yörelerde, tarikat ehlinin yanı sıra halk tarafından da günlük kıyafetin bir parçası olarak benimsenmiş ve II. Mahmud'un fes inkişabından önce Anadolu ve Rumeli'de pek çok sarık tipi mahallî başlığın ana parçasını teşkil etmiştir. Bugün hâlâ Balkanlar'ın müslüman Arnavutlar'la meskûn olan bölgelerinde beyaz arakiyye bol miktarda imal edilmekte, özellikle kasaba ve köylerde Osmanlı devrinden kalma bir alışkanlıkla bütün erkekler tarafından kullanılmaktadır.

Arakiyye



Arakiyyeden başka arakçin adlı bir başlık türü daha bulunmaktadır. Arak kelimesinden Farsça -çin (toplayan) ekiyle türetilen arakçin kelimesi de "ter toplanan başlık" anlamındadır. Ancak arakçin, yapılış tekniği ve kullanılış bakımından arakiyyeden tamamen farklıdır. Bu başlık takke gibi tam kubbe şeklinde olup başa sıkıca oturur, kenarlarının terden kirlenmemesi için kavuk ve sarık altına giyilir. Özellikle pamukludan dikiilen arakçinin en makbul cinsi sıçandışi denilen ve çok ince örülmüş olanlarıdır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

İbrâhim Fahreddin [Erenden], *Envâr-ı Hazret-i Nüreddin el-Cerrâhî* (daktilo edilmiş nüsha), DİA Ktp., nr. 3893, I, 52-54, 58-60; Pakalın, I, 63-64; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Adâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 6; a.m.f., *Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 24; a.m.f., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 426-427; R. Ekrem Koçu, "Arakçin" ve "Arakiyye", *Türk Giyim, Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*, Ankara 1967, s. 13-14; a.m.f., "Arakiyye", *İst.A*, II, 961; SA, I, 94.



M. BAHÂ TANMAN

## ÂRÂMİCE

Halen bazı lehçeleri konuşulan yarı ölü Sâmi dil.

Sâmi dil ailesinin batı grubuna girer; İbrânice ile yakın akrabadır. Çok geniş bir coğrafi mekâna yayılmış çeşitli halk toplulukları tarafından oldukça uzun bir zaman dilimi içerisinde kullanıldığı için birçok lehçeye ayrılmış, halen konuşanı çok azaldığı ve başka dillerin tahripkâr etkilerine açık kaldığı için de ölmeye yüz tutmuş bir dildir. Ârâmîler dillerine Fenike alfabesini uygulamışlar ve onu çok az da olsa değiştirerek kendilerine has bir biçime sokmuşlardır. Ancak günümüze gelebilen birkaç belge, bu alfabe-den başka çivi yazısı sisteminin ve Mısır hiyeroglif yazısından türemeye demotik yazının da tatbik edilmiş olduğunu göstermektedir. Ârâmîce yazıtların büyük çoğunluğu Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de bulunmuş olmakla beraber, bilhassa Pers hâkimiyeti döneminde (m.ö. 538-330) bu dilin bir milletlerarası ticaret dili halini aldığı ve bu dilde yazılmış belgelerin Yunanistan, Mısır, Anadolu, Suriye, Kuzey Mezopotamya, İran, Afganistan ve hatta Pakistan'a kadar genişleyen bir bölgeye yayıldığı görülmektedir. Ârâmîce'nin bu kadar geniş bir zemine yayılmasının başlıca sebebi, kullanılan yazının basitliği kadar ortak veya

benzer gramer özellikleri sebebiyle diğer Semitik dilleri konuşanlar tarafından da kolayca anlaşılabilmesidir. Diğer taraftan Ârâmîler'in bütün eski Ön Asya'da geniş çaplı nüfus hareketlerine sebep olmalarının yanı sıra, yayıldıkları ülkelerin gerek idarî gerekse ticarî faaliyetlerinde önemli rol oynamalarının da bu hususta büyük etkisi olmuştur. Ârâmîce milâttan önce II. binyıldan beri Ön Asya'da diplomatik yazışma dili olan Akkadca'nın yerini aldığı gibi Batı'da Yunanca'nın yayılmasını da engellemiştir. Fenike alfabesinin Ârâmîler'ce geliştirilmesinin sonucunda Nabatî ve Sinaî yazısının aracılığı ile Arap alfabesinin ortaya çıkması, Ârâmî toplumunun günümüze de yansıyan bir başka etkisidir.

Ârâmîce esas olarak dört ana gruba ve bunların alt dallarına ayrılır. Bunları tarihî gelişmeleri ve özelliklerinden bazıları ile aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

1. **Eski Ârâmî Dili.** Bu dil, en eskisi milâttan önce IX. yüzyıla tarihlenen Kuzey Suriye'de bulunmuş yazıtlarda kullanılmıştır. Bunda Ken'ân ve Asur etkileri çok fazladır. Yazıtlar taş eserler üzerinde yer almakla beraber bu yazının günümüze kadar gelememiş başka malzeme üzerine de yazılmış olduğu şüphesizdir.

2. **Resmî Ârâmî Dili.** Fevzipaşa yakınındaki Zencirli'de (Sam'al) bulunan yazıtların en eski olanlarında eski Ârâmî dili kullanılmakta iken aynı yerde ele geçmiş başka yazıtlarda, meselâ Kral Bar Rakab'inkilerde eski Ârâmî dilinden türeyen bir başka lehçenin kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu lehçe, daha Asur devrinden (m.ö. 1100-605) başlayarak milletlerarası ticaret dili halini almış, standart gramer kuralları ile işlediği ve mahallî lehçeleri konuşanların hemen tamamı tarafından anlaşılabilirliği için de bütün Ârâmî toplumunun yazı dilini oluşturmuştur. Akkadca çivi yazılı belgelerde "Ârâmî kâtipleri" olarak geçen memurların bu resmî lehçeyi kullandıklarında şüphe yoktur. Lehçe, Zencirli'de Kral Bar Rakab'ın kabartması üzerinde görülen kâtip tasvirinin elindeki gibi yalnız boya ve kalemle değil, çivi yazısında olduğu gibi kil tabletler üzerine bir sivri ucun batırılması ile de yazılıyordu; bunu Asur'da bulunan Ârâmî alfabesi ile yazılmış tabletler ispat etmektedir. Yine bu lehçeye ait yazılara ayrıca madeni ağırlıklar, mühürler ve kaplar üzerine kazınmış olarak da rastlanmaktadır. Res-

mî Ârâmî dilinin yaygınlığını Kitâb-ı Mukaddes'te geçen bazı olaylar da göstermektedir. Meselâ milâttan önce 701 yılında Asur Kralı Sennaherib Kudüs kralı İbrânî değil Ârâmî dili konuşulmasını istemiştir (II. Krallar 18/26). Yunanistan'da Olympia yakınlarında ele geçirilen bir tunç kâse üzerinde Ârâmî harflerile kazınmış bir ada rastlanmıştır. Bu da Yunanlılar'ın alfabe işaretleri ile Anadolu'daki Ârâmîler aracılığıyla temasa geldiklerini, başka bir deyişle yazıyı muhtemelen onlardan öğrenmiş olabileceklerini gösteren kanıtlardan bir tanesidir. Mısır'da Asarhadon dönemine (m.ö. 681-669) tarihlenen bazı Ârâmî yazıtları bulunmuştur. Anadolu'da Tarsus'ta belki aynı döneme ait küçük yazıt parçaları ortaya çıkmıştır.

Resmî Ârâmî lehçesinin Yeni Bâbil döneminde de (m.ö. 605-538) gelişme ve yayılmasını sürdürdüğü görülmektedir. Bu devri takiben başlayan Pers hâkimiyeti altında, kralî yazıtlar eski Pers dilinde ve kendilerine has bir çivi yazısı sistemiyle âbidevî boyutlarda kayalar üzerine yazdırılmış olmakla beraber resmî yazışmalarda Ârâmî dilinin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Ârâmî dilinin Pers döneminde yayılma alanının en geniş sınırlarına ulaştığı, çeşitli yerlerde ele geçen belgeler yardımıyla ispatlanmaktadır. Bu devirde Mezopotamya'da resmî Ârâmî lehçesiyle yazılmış deniz kabukları, mühürler; Mısır'da mezar ve ithaf yazıtları ile ticaret yolları üzerinde kayalara kazınmış bazı kelimeler; Filistin'de taş yazıtlar ile kap kulpları üzerindeki damgalar; Kuzey Arabistan'da taş yazıtlar; Anadolu'da Kilikya (Çukurova), Likya (Güneybatı Anadolu) ve Lidya'da (İçbatı Anadolu) taş yazıtlar ve Ârâmî adlar ya da kelimeler ihtiva eden madeni eşya; Afganistan, hatta Pakistan'da yazıtlar; Yunanistan'da ise yukarıda sözü edilen tunç kap ile Latince çeviri yazıları yapılmış kısa metinler bulunmuştur. Resmî Ârâmî lehçesi Helenistik devirde de (m.ö. 330-30) kullanılmaya devam etmiş ve Mısır'da, Sina'da, Filistin'de, Anadolu'da Ârâmîce yazılmış papirüsler ve taş yazıtlar bulunmuştur. Bu dönem içinde resmî Ârâmî lehçesi tedricî olarak yenden birtakım mahallî biçimlere girmeye başlamıştır.

3. **Batı Ârâmî Dili** (Filistin Ârâmîcesi). Müsevî kutsal literatürünün en önemli belgelerinden olan Kurman yazmalarında (veya Ölüdeniz tomarları) Ârâmî dilinin batı lehçesi (Filistin, Ârâmîcesi) kullanılmış,